

Açık Uçlu Sorgulama Biçimi Olarak Sokratik Konuşma¹

Gülümser DURHAN²

Öz

Sokratik konuşma, bir kişinin konuşup diğerlerinin dinlediği manada bir konuşma biçimi değil, bir grup insanın bir araya gelerek tartışmaya mahal veren bir sorun üzerinde karşılıklı olarak süre giden bir konuşma şeklidir. Zira Sokrates için konuşma, birinin konuşup diğer(ler)inin dinlediği tarzda olursa bu, konuşma değil ancak konferans olabilir. Dolayısıyla konuşma, en az iki kişinin mevcut bulunduğu bir ortamda karşılıklı işbirliği şeklinde olagelen bir sohbet etmedir. Başka bir ifadeyle Sokrates'in ortaya koyduğu konuşma biçimi, karşılıklı fikir alışverişi şeklinde diyalog yollu gerçekleşen diyalektik yöntemdir. Bu şekilde gerçekleşen Sokrates'in konuşmalarında tartışmayı ya da sorun olan mevzuyu açan hep muhatap olmuştur. Sokrates burada sorularıyla muhataplarını yönlendirmekte; onların doğruyu bulmalarını, bilgisizliklerinin farkına varmalarını sağlamak ve bildikleri zannettikleri şeyleri aslında bilmediklerini göstermektedir. Bu nedenle onun sorduğu sorular, kendisini onaylatmak şeklinde değil karşısındaki kişinin zihninde olanı ortaya dökmeye yöneliktir. Herkesin zihninde var olan düşünceler farklı farklı olması nedeni ile Sokrates'in sorgulama biçimi, açık uçlu olmaktadır. İşte bu çalışmada amaç, Sokrates'in konuşma yöntemi bağlamında, onun açık uçlu sorgulama şeklinin nasıllığını serimlemektir.

Anahtar Kelimeler: Sokrates, Açık Uçlu Sorgulama, Diyalektik

Socratic Speech As An Open-Ended Form Of Inquiry

Abstract

Socratic speech is not a way of speaking in the sense that one person talks and the others listen, but a way of talking ongoing mutually on a problem that allows a group of people to come together and discuss.

Atıf İçin / For Citation: Durhan, G. (2020). Açık Uçlu Sorgulama Biçimi Olarak Sokratik Konuşma. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi – USBED Cilt 2, Sayı 3, 271-283. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbed>

Makale Türü / Article Type: Tez Özeti / Thesis Summary

Gönderilme Tarihi / Submission Date: 11.09.2020

Kabul Tarihi / Accepted Date: 09.10.2020

¹ Bu çalışma, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü için hazırlanmış olan "Aristoteles Retoriğinde Açık Uçlu Düşünme Modeli" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

USBED 2020 2(3)

² Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Türkiye

E-mail: g.durhan@alparslan.edu.tr,

ORCID: 0000-0002-9639-9620

Because, for Socrates, if the speech is the way one speaks and the other (s) listens, it may not be speech but a conference. Thus, the conversation is a conversation that has taken the form of mutual cooperation in an environment where at least two people are present. In other words, the way of speaking Socrates put forward is a dialectical method that takes place through dialogue in the form of mutual exchange of ideas. In the speeches of Socrates, which took place in this way, it has always been the interlocutor who opened the debate or the problematic issue. Socrates directs his interlocutors with his questions here; It enables them to find the truth, realize their ignorance and show that they do not actually know what they think they know. For this reason, the questions asked by him are not about getting himself approved, but rather revealing what is in the mind of the other person. Because the thoughts that exist in everyone's mind are different, Socrates' way of questioning is open-ended. The aim of this study is to reveal how Socrates' open-ended questioning is in the context of his method of speaking.

Keywords: Socrates, Open-Ended Questioning, Dialectics

GİRİŞ

Ele aldığı hangi konu olursa olsun sağlam, güvenilir ve herkes için geçerliği olan bir bilgiye ulaşmayı amaçlayan Sokrates'in bunun için kullandığı yöntem, konuşma yöntemidir. Bu konuşma, soru ve cevap şeklinde diyalektik tarzda gerçekleşen bir tartışma metodudur. Konuşma esnasında hiçbir şey bilmiyormuşçasına bir takım sorular sorarak bunların cevaplanmasını istemektedir. Sokrates'in soru-cevap ya da tartışma şeklinde kullandığı bu konuşma tarzının temel amacı, hakikatin bilgisine varmaktır. Bu amaca hizmet eden tartışma kurallarının tümüne diyalektik yöntem denilmektedir (Eroğlu, 1966: 285). Dolayısıyla Sokrates'te hakikate ulaşma anlamında kullanılan diyalog yollu konuşma biçimi ya da sorgulama tekniği diyalektik olarak karşılık bulmaktadır. Başka bir ifadeyle Sokrates'in diyalektik yöntemi soru-cevap yoluyla karşı tarafı anlama ve buna bağlı olarak da ondan bir şeyler öğrenme amacı güden bir yöntemdir.

Bu yöntemle o, karşısındakileri sorduğu sorular üzerinde düşünmeye itmektedir. Bu yüzden onun yöntemini örnek alan öğrencileri diyalog tarzında eserler ortaya koymuşlardır ve bu eserlerde konuşmayı hep Sokrates yönetmiştir. Bu diyaloglardan en güçlü olanı Platon'unkidir. Dolayısıyla Sokrates'in şahsiyeti, düşünce ve görüşleri hakkında en geniş bilgiyi Platon'un diyalogları vermektedir. Bu nedenle Platon'a

başvurmaksızın diyalektik tanımlama eksik kalacaktır. O halde tam bir tanımlama yapabilme adına Platon için diyalektiğin ne manaya geldiğine bakmak gerekmektedir.

Platon'da diyalektik, felsefede kendini geliştirme, güzel, iyi ve doğru olana ulaşma yolunda bir eğitim yöntemidir: filozofluğu ve filozof olmanın yollarını öğretmektedir. Diyalektik, filozof olurken kişinin yürüdüğü yoldur (Kuçuradi, 2014: 103). Bu yürüyüşte, yolu yürüyen kadar yürüten de önemlidir. Ancak bir yol gösterici olursa yol aydınlanır ve epistemeye ulaşılabilir. Yol gösterici, sorduğu sorularla ve verdiği yanıtlarla eğittiği insanın bildiğini sandığı bir şeyi aslında bilmediğini ya da bildiklerinin eksik veya yanlış olduğunu göstermektedir. Yol gösterenin değeri, doğru olana ulaştırma aşamasında ortaya çıkmaktadır. Bu anlamıyla diyalektik, bir ustalık olarak anlaşılmaktadır. Zira usta olmayan veya işinin ehli olmayan, muhatabına doğru yolu gösteremez. Usta olmanın yolu da filozof olmaktan geçmektedir. Bu nedenle, yolu yürüten kişi felsefi bilgiye sahip kişidir. İşte Sokrates, Platon'un eserlerinde tam da bu işi yapmaktadır. Sokrates'in yaptığı iş, karşısındakilere söz konusu tartışmayla ilgili sorular sorma sanatıdır. Sokrates, muhataplarına birtakım sorular sorarak belli bir kavrama ulaşmaya çalışmaktadır. Burada asıl amaç, Sokrates'in sorduğu sorular ve verilen cevaplar sonucunda karşısındakinin o kavrama ulaşabilmesini ve dolayısıyla öğrenmesini sağlamaktır. Sorulan sorular başlangıçta kişinin neyi, ne kadar bildiğini ölçme amacı taşımaktadır. Kişinin bildiğini düşündüğü şeyin aslında aranılan şey olmadığı ve aslında kişinin sadece o şeyin sanılarına sahip olduğu gösterilmeye çalışılmaktadır. Başka bir ifadeyle Sokratik yöntem, bir savın karşı çıkıldığı ve sadece onun değilinin, verdiği cevaplar sayesinde muhatabın inançlarından çıkarsandığı bir uslamlama biçimini ihtiva etmektedir (Vlastos, 1991: 111). Sokrates'in deyimiyle kişi, diyalog sonrasında "*bildiği şeyin aslında hiçlikle örtülü olduğu*"nun farkındalığına ulaşmaktadır. Böylece kişi, ustasıyla filozofça öğrenir, var olan yeteneklerini açığa çıkartır, bu yeteneklerini de iyinin, erdemin ve doğrunun yolunda dönüştürerek kullanmayı kavramaktadır. İşte bu dönüşüm kişiyi epistemeye götürmektedir. O halde diyalektik, hem bir metot hem de epistemenin ta kendisidir (Gülenç, 2008: 134).

Diyalektik, Platon'un diyaloglarında özellikle Sokrates eliyle bir yöntem olarak kullanılmış, duyular dünyasında ardı arkası kesilmeyen soruların incelenmesiyle temel ilkeleri, gizli kalmış gerçekleri açığa çıkarma yöntemi olarak ortaya çıkmıştır. Platon tarafından en yüksek felsefî yöntem olarak görülen, bütün sanatların en üstünü ve en önemlisi olan diyalektiğin anlamı ve işlevi, Platon'un gençlik diyaloglarında, sadece yanlış kanıların ortadan kaldırılması için kullanılan olumsuzlamacı bir anlamla ya da Sokratesci diyalektik tarzıyla karşılık bulmaktadır. Sokrates'ten miras kalan soru-cevap yollu diyalektik, “*uygun soru ve yanıtlarla tartışma tekniği*” olarak addedilir. Bu anlayışta Platon diyalektiği kullanarak değişenin ardındaki değişmeyi aramaktadır (Erdoğan, 2009:147-148).

Değişmeyen gerçekliğe, yani ideaların bilgisine götüren yolu bulmanın amaçlandığı sonraki asıl diyalektikte ise Platon, hangi konuda olursa olsun diyalektikten başka, her şeyin özünü yöntemle kavramayı deneyen başka bir bilim yoktur diyerek diyalektiği savunmaktadır. Ona göre sadece ve sadece diyalektik, varsayımların ayıklanması suretiyle şeylerin özüne ya da asıl ilkeye ulaştırmaktadır ve ruhu duyular âleminin karanlığından kurtararak, asıl gerçekliğe yöneltmektedir (Platon, 2005: 533b). Bu bakımdan Platon bu yöntemin, ruhu idealar âlemine yükselttiğinin, hakikatin kaynağının ve hakikatin kendisine ulaştırdığının bilgisini vermektedir.

Öte yandan diyalektik, ne konuştuğunun yanında nasıl konuşacağını da belirleyen bir sanattır. Sokrates bunu, konuşma ve canlı bir organizma benzetmesi üzerinden anlatmaktadır. Sokrates iyi bir konuşmanın, birbiriyle bir düzen içinde ilerleyen canlı bir organizmanın yapısı gibi olması gerektiğini belirtmektedir (Platon, 2014: 72 (264c)). Yani Sokrates'e göre iyi bir konuşma, tıpkı canlı varlıklar gibi olmalı; bir bedene/gövdeye, başa ve ayağa sahip olmalı; birbirine ve bütüne uyarlanmış bir ortası, başlangıcı ve sonu olmalıdır. Yani bunlar hem birbirleriyle hem de konuşmanın bütünüyle uyumlu olmalıdır (Plato, 2008). Başka bir ifadeyle iyi bir konuşma; giriş, sonuç ve gövdeden oluşmalı ve üçü birbiriyle uyum içerisinde olmalıdır.

İyi bir konuşmada önemli olan ele alınan konunun tanımlanmasıdır. Tanımlamada esas olan, birbirini izleyen iki işlemin yapılmasıdır. Bunlardan ilki, sentezdir veya toplama da diyebiliriz. Burada ele alınacak konuyla ilgili unsurlar belirli bir kavram altında toplanır, yani sentezlenir. İkinci işlem ise, analizdir; bir hayvanı uygun eklem yerlerinden doğru bir şekilde parçalara ayıran kasap gibi düzgün bir şekilde alt kısımlarına bölünür, yani analiz edilir. Şu halde diyalektikçi bu bölme ve toplamanın; analiz ve sentezin nasıl yapıldığını bilen kasap rolündedir. Tabii burada onun nesnesi hayvan değil kavramlardır. Diyalektikçi şeyler arasındaki gerçek yakınlıkları bilen, onları gruplandıran, cinslerin içindeki türleri birbirinden ayıran, ayrımları bilen ve onları doğru bir şekilde tanımlayabilen kişidir (Platon, 2014: 74-75 (265d-266c)). Yani burada diyalektiğin işi birbiriyle ilişkili kavramları tespit etmek ve doğru bir biçimde bir araya getirip toparlamaktır. Bunun sonucu da bize tanımları vermektedir. Böylece tanım, düşünceye sınır koyma; ne konuştuğunun bilincine varma olmaktadır.

Sokrates'e göre insanlar konuşur ancak konuştukları esnada kullandıkları terimlerin ne manaya geldiğini bilmemektedirler. Bu da düşünmeyen; ezbere konuşan bir zihni ortaya çıkarmaktadır. İşte bu yüzden asıl problem burada başlamaktadır. Sadece kitleleri coşturmak amacıyla yapılan konuşmalar epistemik değerden yoksun ve duyguya hitap eden konuşmalardan öte geçememektedir. Bu yüzden yapılması gereken ilk şey; kullanılan kavramları tanımlamak, dolayısıyla da kavram kargaşasına sebebiyet vermemektir. Böylece o, Aristoteles'in belirttiği üzere, "*düşünceyi tanımlar üzerinde yoğunlaştıran ilk kişi olmuştur*" (Aristoteles, 1996: 109 (987b5)). Kavram tanımlaması yaparken Sokrates'in izlediği yöntem, kafası karışmış kişiye tekrar tekrar sorular sorarak sorunu daha çetrefelli hale getirip, muhatabının çözmesini sağlamaktır. Burada hedef, muhatabı düşüncelerinden vazgeçirmek değil doğruyu bulup çıkarmadır (Laertios, 2015: 76). Bu amaçla o; eşsiz, taklit edilemez biçimde sorular sormaktadır. O, her şeyi bildiklerini düşünenlerle ve arkadaşlarıyla yaptıkları günlük konuşmalarda çapraz sorgulamaları ile onların düşüncelerini araştırılması gereken fikirler durumuna getirmekte ve onların bu fikirleri üzerine değerlendirmeler yapmalarını önermektedir. Bu nedenle o, bir kişi ile yaptığı konuşma, görüşme veya tartışmasında, yönlendirici; yani cevap için ipucu olacak öncü sorulardan ziyade açık uçlu sorular sormaktadır (Beck, 2006). Sorular

karşısında muhatap sürekli açıklamalar getirmektedir. Bu açıklamaların tutarsız yanları sorularla gün yüzüne çıkmakta ve muhatap buradan hakikati kendisi ortaya çıkarmaktadır. İşte bu soru-cevap yollu hakikatin, Sokrates'çi tabirle, doğurtulmasına “Sokrates'çi diyalektik ya da Sokrates'çi yöntem” (Soccio: 2010, 194) denir. Açık uçlu sorgulama süreci ile gelişen bu yöntemin pratikteki görünümü iki şekildedir: İlki, sorgulama yolu ile zaten zihinde mevcut olan hakikati doğurtma; ikincisi ise, bir şey bilmediğini iddia edip bir şey bildiğini iddia edenleri alaycı bir tavırla; ironik bir dille bilmediklerini ya da bilgisizliklerini göstererek kendilerini tanımalarını sağlamaktır. Sokrates'te bu iki yolla pratiğe dökülen düşüncesini *diyalojik düşünce* olarak adlandırmaktayız.

İronik Dil

Sokrates'in yönteminin olumsuz, yıkıcı yanı öğrencilerinin ya da dinleyicilerin ilgisini devamlı tutabilmek için ironik bir dil kullanmasıdır. Sokrates, muhatabının gerçekten bildiğini zannettiği konular üzerinde soru sorarak bu bilgilerinin tartışmaya açık olduğunu ortaya koymaktadır. Bu, açık ya da neyse o olan ve gizil veya gerçek olan şeklinde iki ayrı düzlemi bir arada sunmaktır. Sokrates ironik bir tavır takınarak; bildiği halde bilgisiz görünerek muhatabının bilgisizliğini teşhir etmek ve böylece kendi görüşleri doğrultusunda muhatabını ikna etmeyi amaçlamaktadır (Platon, 2009: 17 (23b)). Bu profesyonel bir hakemin kötü yazılmış bir makale karşısında "muhteşem; daha iyisini ben bile yapamazdım!" demesine benzemektedir. Burada kişi, sadece kelimelere takılıp gerçekten de makalenin güzel olduğunu düşünebilir ya da birazcık zihin egzersizi yaparak ifadenin altında yatan, gizil olanı yakalayabilir. Benzer şekilde yağmurlu ve bulutlarla kaplı bir havadan hep modu düşen birinin, yine böyle bir havada pencereyi açıp, dışarıya bakıp, "ne harika bir gökyüzü böyle!" demesi yine ironik bir düşünce ortaya koymaktadır. Bunun gibi ironik bir dil kullanan Sokrates, bu yolla dinleyicisini uyanık tutmaya çalışmıştır. Ancak bu aynı zamanda önemli bir mesaj da vermektedir; görünüşe aldanmamak gerektiğinin ve görünenin ardında derin mevzular olabileceğinin altını çizmektedir. Ayrıca belirtmeden geçmemek gerekir ki, Sokrates'in ironik metot kullanmaktaki maksadı, her ne kadar öyle anlaşılrsa da esasında muhatabını küçük

düşürmek, onunla alay etmek değildir. Asıl kendini küçültme yoluyla muhatabının doğruyu görmesini, kendini tanınmasını; bilgisizliğinin bilincine varmasını sağlamaktır. Bu da Sokrates'in alçakgönüllülüğün timsali olduğunu; ince fikirliliğini göstermektedir.

Sokrates tartışmada, irdeleyici üslubu sayesinde kendisini soru soran ya da sorgulayan konumuna getirir ve böylece konuşmanın hâkimiyetini kendi elinde tutmaktadır. Bunun için o, muhatabının yanıtlarına sınır koyması; konuşmasını kısa tutmasını istemesi gibi veya soru soran konumunda olması gibi birçok strateji yapmaktadır; ancak en başta geleni kendisinin hiçbir şey bilmediğini ve öğrenme gayesinde olduğunu belirtmesiydi. Sokrates, konuşmaya başlarken hiçbir tez ortaya koymamaktadır. Muhataplarının ortaya attığı tezleri tartışmaya açmakta ve konuşma böyle ilerlemektedir. Başlangıçta kendisinin bir şey bilmediğini, ancak bilgelik sevdasında olduğunu, kendisine bir şey öğretene minnetle andığını söylemektedir. Sonrasında kendini alçaltır, zavallı konumuna sokar; muhatabını ise yüceltir, pohpohlar, göklere çıkartırdı. Bununla beraber muhatabına bu konuda kafama takılan küçük bir şey var diyerek sorgulayıcı konuma geçerdi (Ünder, 1994: 644). İşte onun bu ironik tutumu, konuşmanın iplerini kendi eline almasını sağlamaktaydı. Ve böylece sorularıyla, tıpkı yassı balığa yaklaşan ve dokunanın uyuşması gibi muhatabını uyuşturmakta (Platon, 2009:170-171 (85b-86c)) ve aslında muhatabının bilgisizliğini ifşa etmekteydi. Bu nedenle Sokrates'le konuşan herkes sanki bir elektrik şokuyla karşı karşıya geldiklerini düşünmekteydi.

Sokrates'in insanlara sunduğu şey ulaşılmak istenen-henüz ulaşılmamış bir bilgi vaadiydi. İnsanlar bir kez bilgiye giden yolu kavramaya başlasınlar Sokrates onlara her türlü yardıma hazır olduğunu belirtmekteydi. Bu da ancak onların kendilerinin bilgisiz olduklarının bilincine varmakla mümkündü. Bu durumda ne kendisi ne de karşıdaki doğruyu biliyordur; ama doğruya giden yol konusunda ikna edebilmişse, doğruyu bulma umudu yeşermiş demektir. Bu yüzden o, hep diyaloglardan anladığımız üzere başkalarıyla tartışıp konuşarak hakikate erişmeye çalışmaktadır. Söz gelimi *Menon Diyalogu*'nda hadi "beraberce erdemini ne olduğunu araştıralım" (Platon, 2009: 171 (86c)) demesi onun ortak araştırmayı savunduğunu göstermektedir. Dolayısıyla onun yöntemi, konuşmacı merkezli olmaktan ziyade muhatap ya da dinleyici merkezli olup aktif rolü

katılımcıların üstlendiği bir niteliğe sahiptir. Bu yüzden onun hakikat ideali, ancak karşılıklı tartışma ya da ortak bir arayışla hakikati ortaya çıkarmaktır. Bunun için Sokrates öncelikle ironik bir dille (görünürde alaycı; bir şey bilmediğini söyleyip muhatabı karşısında gülünç duruma düşmekle) başlar, sorgulamalarıyla muhatabını bildiğini sandığı şeylerden soyutlayıverir; onların zihninde koskoca bir boşluk oluştururirdi. Dolayısıyla Sokrates'in takındığı ironik tutum Sokratik sorgulamanın ön koşulu ve hatta muhatabını ikna edebilmesinin yeter sebebiydi.

Sokrates'in Açık Uçlu Sorgulama Tekniği

Açık uçlu sorgulama; *"bir kavramın anlam kaybına uğramadan açıklanması, bir olgunun hangi nedenle, nasıl çözüldüğünün açıklanması istenen"* bir sorgulama şeklidir. Böyle bir sorgulamada soru sorulur ve cevap tamamen muhataba bırakılır. Ayrıca açık uçlu sorgulama, *"bilginin hatırlanmasını ve bilginin kullanım düzeylerini (tanıma, kavrama, uygulama, analiz, sentez)"* de sorgulamaktadır (KEYPS: 8). Bu sorgulama modelinde, kontrol her zaman soru soranın hâkimiyetindedir. Bu yolla, bilgiye doğrudan ulaşılammakta ve Sokrates'in tutumuna uygun şekilde sorgulama yoluyla, muhatabın zihninde zaten var olan doğurtulmaya çalışılmaktadır. Bu sorgulama ile her zaman doğru cevaplara ulaşılmayacağı gibi sorular yardımıyla verilen cevabın yanlışlığı da görülebilmektedir. Böylelikle açık uçlu sorgulama, doğru bilinen şeylerin aslında yanlış olduğunun bilincine varılarak; sorular sayesinde yanlıştan doğruya gitme edimi olarak anlaşılabilir. Bu da, yaşayarak öğrenmeye paralel olarak, sorularla gerçek anlamda öğrenme ve kavramayı sağlamaktadır. Bu yöntemle muhatap, deney yaparken ortaya çıkan ve öğrenmeyi perçinleyen telaş, heyecan, şaşkınlık, merak duygularını en üst noktada yaşayabilir. Böylece muhatap hakikati, birinin anlatması ya da karışması ile değil tamamıyla kendisinin vardığı bir sonuç olarak kavrar. Dolayısıyla açık uçlu sorgulama, her bireyin zihnini kendisinin kurcalamasına imkân tanıyan ve kalıcı ve en etkili öğrenme yöntemidir.

Bu tanımlama üzerinden düşünürsek; Sokrates, konuşmasına çoğunlukla "x nedir?" şeklinde formüle edilen temel sorularla başlamaktadır. Zira Sokrates'e göre "x nedir?" gibi bir soru ile yapılacak bir tanımlama uğraşısının kendi içinde bir sonu yoktur. Bu tür

soruların diyalogu sonuca bağlamaktan daha ziyade, üzerinde ayrıntılarıyla düşünülmüş stratejik bir önemi vardır. Örneğin *Gorgias* diyalogunda (Gorgias, 2009: 78(474c)) yer alan aşağıdaki konuşmaya bakarsak;

"Sokrates — ... Söyle bana Polos, sence hangisi daha fenadır: Kötülük yapmak mı, kötülük görmek mi?

Polos — Kötülük görmek.

Sokrates — En çirkini hangisidir?

Polos — Yapmak.

Sokrates — En çirkin olan, en kötü olan değil midir?

Polos — Değildir."

Şeklinde sorgulama devam eder ve bu şekilde Sokrates, muhatabının, "x nedir?" sorusunun zararsız görünüşü karşısında korkmadan, tanımlanması istenen hakkında birçok şeyi ortaya koymasını sağlamaktadır. Kişi, ancak bu şekilde ortaya koyduğu şeylerin anlamsız ve yetersiz olduğunu görebilir. Esasında Sokrates, "x nedir?" şeklinde formüle ettiği sorularla kişilerin aslında hiçbir şey bilmediklerini kanıtlamaktadır. Bu sorularla Sokrates'in diğer bir hedefi, yeni düşünme yolları açmaktır. Böylece konuşan ya da sorgulayan, vaaz vermekten çok karşısındakini düşünmeye zorlamaktadır (Ahbel-Rappe & Kamtekar, 2006: 252). Bu da sorgulama yöntemi diyebileceğimiz Sokrates yönteminin, üretici düşünmeye elverişli açık uçlu bir düşünüş olduğunu salık vermektedir.

Öyle ki açık uçlu sorgulama, tartışmaya açık mevzular üzerine mümkündür. Böyle bir sorgulamada muhatap kendi fikirlerinin tutarsızlığını görünce fikrini değiştirebilmesi, tartışma sonunda tarafların doğrularından farklı bir düşüncenin vücut bulması, Sokrates nezdinde konuşmayı, açık uçlu bir sorgulama tarzına dönüştürmektedir.

Sokrates sürekli sorular sorar; karşıdaki kişinin cevabı bir başka soruyu beraberinde getirir. Diyalogun sonunda net bir tanımlama vermez. Güzellik nedir, adalet nedir, cesaret nedir, dindarlık nedir gibi sorular sorduğu nettir ancak bunlar konusunda net bir fikir ortaya koyup koymadığı şüphelidir (Lloyd, 2014: 54). Buradaki netlikten kasıt açık açık

tanımlamayı vermemesi; dinleyici ya da muhatabın kendisinin bulmasının sağlanması; yani tanımın doğrudan verilmemesi manasındadır. Bu yüzden onun yöntemini ya da yaptığı işi, (bir konuşmanın ya da sohbet ortamının yaratılmasına ışık tutması nedeniyle "açık uçlu düşünme" gibi gelse de) açık uçlu düşünme değil de açık uçlu sorgulama olarak görmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Zira düşünme, bir hüküm belirtme; bir hüküm ortaya koymadır. Oysa sorgulamak ya da soru sormak bir hüküm belirtmemektedir. Ne var ki Sokrates'in buradaki hedefi, "erdem öğretilir mi?" (Platon, 2009: 172 (87b)), "devlette adaleti ve adaletsizliği nerede arayacağız?" (Platon, 2005: 371e), "güzel nedir?" (Platon, 2005: 538d) vb. gibi sorular yoluyla muhatabı konuşmaya dâhil etmek ya da o konuda muhatabın ne düşündüğü öğrenmeye çalışmaktır. Bu da günümüzde klasik soru olarak tabir edilen açık uçlu sorgulama tarzıdır.

Sokrates bu yöntemi, tartışmalarında karşısındakinin çokluktaki birliği, tikellere ortak olan tümeli görmesini sağlamak için kullanmaktadır. Zira diyalog, düşünsel bir çarpışmadır; farklı düşüncelerin çarpışarak bir senteze ulaşmasını hedefler (Cevizci, 2013: 99-100). Yani onun yönteminin açık uçlu olması gereği, farklı fikirler farklı bir düşünceyi doğurmaktadır. Sokrates'in sloganı "kendini tanı"dır. Sorgulama yoluyla kendi bilincine ulaşan insan artık başkalarını ve dolayısıyla toplumu ve toplumdaki yerini öğrenir. Bu süreç tikelden tümele giden tümevarımsal bir süreçtir. Bu yolla insan farklı fikirleri ve farklı fikirlerin çarpışması sonucu zuhur eden tümel düşünsele ulaşır. Son kertede Sokrates, açık uçlu sorgulama yolu ile açık uçlu düşünme biçiminin zeminini teşkil etmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sokrates, belli bir öğretiyi savunmadığı gibi kendi düşüncelerini de muhatabına dayatan biri de hiç olmamıştır. Bunun yerine diyalojik düşünce yoluyla insanları tutarlı, çelişkisiz, disiplinli düşünmeye itmeye çalışmıştır. Zira ona göre bilgeliğin çıkış noktası, bilgisizliğini kabul etmekle başlar. Sebep odur ki kendisinin bir öğretmen olarak görülmesini ya da bilgiçlik taslayan biri olarak görülmesini istemez. O, yapmış olduğu bu sohbetler karşılığında hiçbir talepte bulunmaz. Onun metodolojini farklı kılan asıl

yönü, kendisini, yaptığı sohbetlerle karşısındakinden de çok şey öğrenebileceğinin bilincinde olan bir öğrenci kılmasıdır. Böylece kendini halka bir üst olarak değil bir sohbet arkadaşımı gibi sunar. Bu da yapılan sohbetlerin ya da konuşmaların daha sıcak, daha samimi olmasını sağlamakla birlikte konuşmayı farkında olmaksızın daha öğretici kılar. Sokrates'in buradaki hedefi bilgiye dolayısıyla erdeme sahip yurttaşlar yetiştirmektir. Bu bağlamda ulaşmak istediği bilgi, iyiye yönelik bilgi ya da iyi olanın bilgisidir. Böylece bireyin ahlaki gelişimi ile bireyin kendini gerçekleştirme aynı çizgide ilerler. Bu yüzden tarafsız, ön yargısız, eleştirel düşünceye açık sorgulamalar ya da sohbetlerde bulunur. Böylece bireye ben bilincini kazandırmada ışık tutar. Diğer bir ifadeyle filozof, yaptığı açık uçlu sorgulamalarla muhatabına bireycilik bilincini aşılır. Dolayısıyla Sokrates'in konuşma yöntemi, bilgiye ulaştırır, bireyin kendini gerçekleştirme imkân tanıyan, muhatabı erdemli kılan bir uğraşı olur. Bundan sonraki süreçte, diyalektik olarak adlandırılan Sokrates'in sorgulama yöntemi Platon Akademisinin baş tacı olur ve hakikate ulaşma yöntemi olarak Platon felsefesinin merkezine yerleşir.

Sokrates'in bu sorgulama ya da diyalektik yöntemi felsefi bir söylem tarzı olarak benimsediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Zira Sokrates fikirlerini diyalog yoluyla ortaya koyan bir filozoftur. Sokratik diyalog, nerede kişiyi bir *aporia* (çıkılmazlık) içine düşürürse, orada Sokrates'in muhatabının görmesini istediği bir şey vardır. Başka bir ifadeyle onun sorgulamalarının arka planında hakikatin bilgisi saklıdır. Bu bakımdan Sokratik konuşmanın yetkin bir modeli olan diyalektik, sözlü olarak icra edilen felsefi soruşturmadır. Sokrates önce bu konuşmaları muhataplarıyla birlikte üretir; sonra onları kendi bilgisiyle harmanlayarak kullanır (Szlezak, 2005: 59). Bu da Sokrates'in karşısındakinin düşüncesini önemseydiğini, açık uçlu sorularla karşısındakini düşünmeye sevk ederek kişinin daha iyisini yapabileceği bilincini aşılması yönünde kişiye faydalı olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle Sokrates'in yöntemi, günümüz açık uçlu sınav tartışmalarına; açık uçlu sınav nasıl olmalıdır; nasıl sorular sorulmalıdır gibi tartışmaları bitirecek güzel bir örnektir.

Sonuç itibariyle Sokrates'in açık uçlu sorgulama metodunun arka planında yatan, muhatabın öznel yorumlar yapabilme, düşüncelerini özgürce söyleyebilme, eleştiriye açık olması dolayısıyla başkalarının fikir ve önerilerine saygı duyabilme ve aynı zamanda kendisinin de eleştirilerde bulunabilme alışkanlığını kazandırmaya yöneliktir. Öyle ki bu yöntem doğru kullanılabilirse, muhatapların, farklı fikirlerin olduğunun ve her kişinin kendi başına bir birey olduğunun bilincine sahip olmak koşuluyla, birlikte ve işbirliği içinde çalışma, alışkanlık ve hevesini geliştirebileceğini rahatlıkla ifade edebiliriz.

KAYNAKÇA

Ahbel-Rappe, S. & Kamtekar, R. (2006). *A Companion to Socrates*, Australia: Blackwell Publishing.

Aristoteles (1996). *Metafizik*, Çev. Ahmet Arslan, İstanbul: Sosyal Yayınları.

Beck, S. (2006). "Questions and Answers", *Confucius and Socrates: Teaching Wisdom* içinde, World Peace Communications; <https://www.san.beck.org/SOCRATES3-How.html#3> (12.08.2020).

Cevizci, A. (2013). *Sokrates*, İstanbul: Say Yayınları.

Erdoğan, E., (2009). "Platon ve Aristoteles'in Bilimlere İlişkin Sınıflamaları", *FLSF*, Sayı: 7, ss.137-162.

Eroğlu, C. (1966). "Toplumsal Araştırmalarda Diyalektik Yöntem", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 21, Sayı:3, Ankara, ss. 283-301.

Gülenç, K. (2008). "Pre-sokratiklerden Platon'a Miras, Logos ve Diyalektik", *Felsefelogos: Diyalektik ve Yöntem*, Sayı: 35-36, İstanbul, ss.117-138.

KEYPS (Kurumsal Eğitim Yönetimi ve Planlama Sistemi). *Soru Hazırlama Kılavuzu*; <https://docplayer.biz.tr/3915216-Soru-hazirlama-kilavuzu-coktan-secmeli-kisa-cevapli-acik-uclu-coklu-secmeli-eslestirmeli.html>, (04.09.2020).

- Kuçuradi, İ. (2014). *Çağın Olayları Arasında*, Editörler: Betül Çotuksöken, Gülriz Uygur ve Hülya Şimga, İstanbul: Tarihçi Kitapevi.
- Laertios, D. (2015). *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, Çev. Candan Şentuna, İstanbul: YKY.
- Lloyd, G. E. R. (2014). *Aristoteles*, Çev. Aylin Kayapalı, İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Plato (2008). *Phaedrus*, Translated by Benjamin Jowett;
<http://www.gutenberg.org/files/1636/1636-h/1636-h.htm> (13.08.2020).
- Platon (2005). *Devlet*, Çev. Sabahattin Eyüboğlu/ M. Ali Cimcoz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Platon (2009). *Gorgias*, *Diyaloglar* içinde, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Platon (2009). *Menon*, *Diyaloglar* içinde, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Platon (2009). *Sokrates'in Savunması*, *Diyaloglar* içinde, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Platon (2014). *Phaidros ya da Güzellik Üzerine*, Çev. Birdal Akar, Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Soccio, D. J. (2010). *Felsefeye Giriş: Hikmetin Yapıtaşları*, Çeviren: Kevser Kıvanç Karataş, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Szlezak, T. A. (2005). *Reading Plato*, Trans. Graham Zanker, London and New York: Routledge.
- Ünder, H. (1994). "Sokratik Diyalog", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 27 Sayı: 2, Ankara , ss. 639-658.
- Vlastos, G. (1991). *Socrates, Ironist and Moral Philosopher*, Ithaca: Cornell University Press.